

Cykelguide till utsiktsberg i Gustavsberg med omnejd

Ta med fikakorgen och cykla till ett utsiktsberg som erbjuder sköna vyer över vår vackra innerskärgård!

Kartan vägleder dig till sex utsiktsberg som alla ligger omkring fem km från Gustavsberg. Två berg söder om Gustavsberg ligger på samma avstånd från Ingarös centralort Brunn. Kartbroschyren ger även kultur- och naturinformation om varje plats.

Svårighetsgraden att nå utsiktsplatserna anges för varje berg. Terrängen är i de flesta fall starkt kuperad varför tåliga skor rekommenderas. Se upp för branta stup, och undvik att besöka platserna vid blöt väderlek p g a halkrisken. Förutom den sista biten till fots så kan alla utsiktsbergen nås med cykel via vägar och cykelvägar. I texten anges förslag på lämpliga cykelvägar. Kartutsnittet visar på lämpliga stigar till utsiktsplatsen. Inga stigar är dock markerade i fält. Har du tillgång till GPS så anges dessutom koordinater för varje utsiktsberg (rikets koordinatsystem i RT90, 2,5 gon V).

Vykort från tidigt 1900-tal med vy från Blåsut. Den smala inloppspassagen till Gustavsberg, Farstabrohål, till vänster. Vykort ur Värmdö kommuns arkiv.

Förklaring till tillgänglighetsklassningen

Utsiktstopparna är olika svåra att finna och att bestiga. För varje berg anges svårighetsgraden att nå berget enligt följande tre klasser: **Lätt**, **medel** och **svår**. Graderingen avser att ge en fingervisning om hur man kan uppleva att hitta och bestiga varje utsiktsplats.

När tillgängligheten anges som *lätt* betyder det att det både är lätt att hitta till utsiktsplatsen och att det inte är särskilt fysiskt krävande att komma upp på berget. Oavsett om det är lätt eller svårt, kan vi lova att man blir rikligt belönad för mödan när man kommit upp!

Kvarnberget, Gustavsberg

Höjd: ca 30 meter

Vy över bl a: Farstaviken och Gustavsbergs fabriksområde

Fornlämningar: Väderkvarnsgrund och grunden efter mjölnarbostaden

Naturvärden: Nej

Annat sevärt: Kvarnmagasin, Carl Millesskulptur samt bruks- och skolmiljö

Tillgänglighet: Lätt

GPS-punkter: 65 810 52 N, 16 469 39 O

Hitta hit: Det finns flera sätt att nå Kvarnberget. Från Bagarvägen och Algatan finns gångväg med trappor. Bergsgatan, som leder till Kvarnbergsskolan, når man antingen via Villagatan och cykelväg eller via Mariagatan.

Vy från Kvarnberget över del av fabriksområdet och Farstaviken. Foto Johan Aspfors, Värmdö kommun.

Kvarnbergets historia

Berget har fått sitt namn efter den väderkvarn som stod här 1862-1910. Gustavsbergs porslinsfabrik lät bygga den, till bruksområdet hörde även en lantbruksdel. Även traktens bönder kom hit med sin säd. År 1905 ersattes väderkvarnen av en eldriven kvarn vid Kattholmen, och 1910 revs väderkvarnen. Kvar finns grundstenarna och en faluröd magasinbyggnad. Intill grundstenarna ligger en rund vattenreservoar från 1908 med granitväggar. Den vittnar om samhällets första vattenledningsnät. Vattnet pumpades upp från Kvarnsjön.

Sevärdheter kring Kvarnberget

Kvarnberget erbjuder en fin vy över Farstaviken och det stora fabriksområdet. Porslinsfabrikens äldsta byggnader från 1800-talet ligger närmast vattnet. Det gulputsade huset är f d brukskontoret ”Gula byggningen” från fabrikens grundläggning 1825-28. Den stora byggnaden med sågtandstak är hushållsporslinsfabriken, uppförd 1940-48. Den avslutas av det långsträcktta slamhöghuset – slanning kallas beredningen av porslinsleran. Ytterligare ett steg längre bort ligger sanitetsporslinsfabriken från 1939 med en höghuspåbyggnad från 1960-talet. De stora funkispräglade industribyggnaderna från 1900-talet är ritade av arkitekten Olof Thunström, skapare av bl a Katarinahissen i Slussen.

Kvarnbergsskolan byggdes i etapper 1950-58. Arkitekten Olof Thunström har på ett mästertligt sätt terränganpassat husvolymerna på berget och i tallskogen. På skolgården står en kopia av Carl Milles ungdomsverk Furstlingen. De senast byggda husen på berget är parvillorna i söderslutningen från 2006-07, byggda av JM AB.

Kvarnberget hör till ett av de berg – se även Blåsut i denna folder – som i äldre tider var populära utflyktsmål vid olika högtider. Strax norr om skolans gavel leder en gångväg ner till Algatan och det vitputsade Gustavsbergs världshus från 1862. Stigen passerar grunderna efter mjölnarbostaden – huset ”Stjärnan” från 1860-talet - och en kägelbana som tillhört världshuset.

Blåsut, Östra Ekedal

Höjd: ca 45 meter

Vy över bl a: Inloppet till Gustavsberg, Farstasundsbron och Baggensfjärden

Fornlämningar: Ristning och mineraltäkt

Naturvärden: Hällmarkstallskog

Annat sevärt: Nej

Tillgänglighet: Svår

GPS-punkter: 65 813 65 N, 16 453 01 O

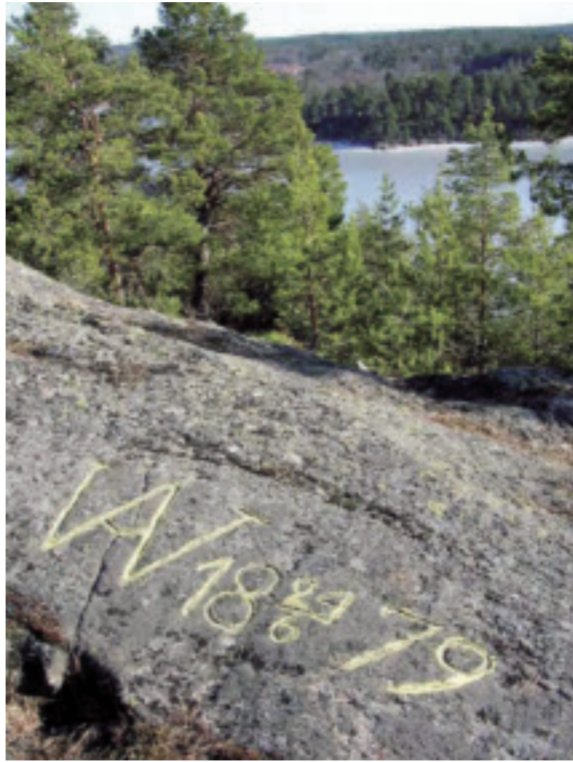
Hitta hit: Från Gamla Skärgårdsvägen, sväng in mot Östra Ekedal. Någon tydlig stig finns inte, men fortsätt till fots parallellt med Farstaviken, ca 650 meter, upp till utsiktspunkten.

Historien kring Blåsut

I likhet med Kvarnberget var berget Blåsut en av Gustavsbergs äldre samlingsplatser. Berget var en plats som brukets befolkning besökte på Kristi Himmelfärdsdagen och vid midsommar. Äldre vykort från bergets topp bekräftar detta samt den omsorgsfullt gjorda ristningen på utsiktspunktens berghäll bestående av bokstäverna W och A (H?) samt datumet 24/6 1879.

Utsikten från toppen är magnifik över Farstasundet med Farstasundsbron. Bakom bron glittrar Baggensfjärden (se även texten om Ekoberget). I väster skymtar spiran av Boo kyrka och i öster Gustavsberg.

Ristning på utsiktsbergets hällar. Foto Johan Aspfors, Värmdö kommun.

Flaskberget, Beatelund

Höjd: ca 55 meter

Vy över bl a: Baggensfjärden, Kolströms inlopp och Beatelunds säteri

Fornlämningar: Nej

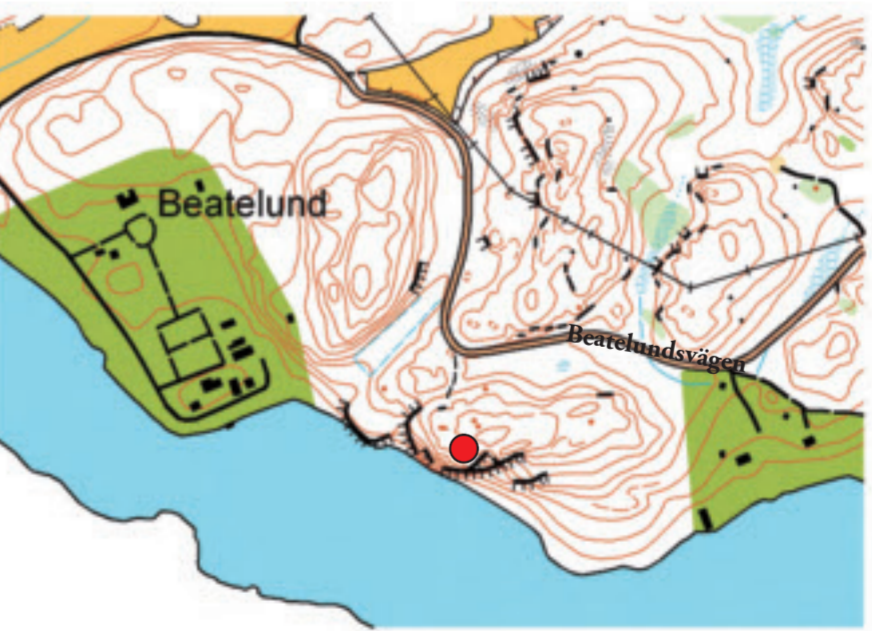
Naturvärden: Nyckelbiotop med grova ädellövträd

Annat sevärt: Beatelunds säteri och Storängsudds naturreservat

Tillgänglighet: Medel

GPS-punkter: 65 773 75 N, 16 457 13 O

Hitta hit: Från Ingarövägen, sväng in på Beatelundsvägen, mot naturreservatet. Från Gustavsberg går det även att cykla via Hälluddsvägen, förbi Lillängen till Beatelundsvägen. Från vägkurvan mellan Torpängen och Beatelund går en stig, fortsatt till fots ca 150 meter.

Utsikt från Flaskberget

I Olle Nymans och Hans Eklunds bok ”Saltsjöbaden-Duvnäs till Skalmsund och Yxlan via Sandhamn” kan man läsa följande om Flaskberget/Beatelundsberget: ”Beatelundsberget välver sig uppåt, hotfullt mäktigt, men ger lå, ankringsmöjligheter och en bra utsiktspunkt. I sin västliga sträckning når det en höjd av 55.5 m”.

Berget är ett landmärke för båttrafiken som kommer in i Kolström, det smala sundet mellan Ingarö och Farstalandet. Kolström var i äldre tider skärgårdsbornas skyddade farled till Stockholm, vintertid över isarna.

Inloppet får också sin karaktär av den vackra karolinska herrgården Beatelund som ligger inbäddad i grönskan strax nedanför berget. Bergets topp erbjuder en fin utsikt över 1700-talsbyggnaderna, särskilt under de lövfria årstiderna. Säteriet Beatelund grundlades på 1670-talet, uppkallad efter ägaren Claes Rålambs hustru Beata Soop. Det brändes ner under rysshärjningarna 1719, men återuppb ygdes på 1720-talet.

Från berget ser man ut över Baggensfjärden. Den skarpögde kan faktiskt se Södersjukhuset rakt västerut genom det sprickdalsstråk som bildas av Lännerstasundet, Järlasjön och Sicklasjön – skärgårdsbornas forna farled till Stockholm. Om man följer Flaskbergets rygg ett litet stycke österut ser man Ingaröbron. På toppen finns resterna av fundamentet till ett utsiktstorn som revs i början på 1960-talet. Tornet var en 50-årspresent till ägaren av Beatelunds säteri, jästfabrikören Sten Westerberg (1884-1956) som förvärvade gården 1923.

Utsikt från Flaskberget mot Baggensfjärden, Kolström och Beatelund närmast i bild. Foto Marielle Andersson, Värmdö kommun

Naturen kring Flaskberget

Som på de allra flesta höga bergsryggarna i Värmdö utgörs naturmiljön på Flaskbergets topp av gles tallskog på hällmark. Direkt på hällarna växer olika lavar som t ex föensterlav eller renlav. Där det finns lite jord kan mossa och olika ris, som lingon och ljung, växa. Tallskog på hällmark växer mycket långsamt och når sällan några större dimensioner. Däremot kan träden bli mycket gamla, då de bl a är motståndskraftiga mot såväl bränder som stormar.

Naturen kring Flaskberget har en stark kulturprägel då man använt dalgångarna som åker och äng under flera hundra år. Numera hålls markerna öppna med häst- och färbete. I övergångszonen mellan de öppna hagmarkerna och bergsryggarna vid Storängsudd och utmed Beatelundsvägen finns många äldre och grova ekar samt *hässlen*, hasselbestånd. Denna naturmiljö ingår i en stor nyckelbiotop.

Vid Storängsudd finns ett litet naturreservat med liknande karaktär. Naturreservatet inrättades redan 1936 av den dåvarande markägaren Sten Westerberg som ville bevara en del av den vackra skärgården för Stockholmarna. Naturreservatet har en särskilt rik värfloa med bl a Adam och Eva, vårärt samt den schackrutiga kungsängsliljan.

Vy över Getholmen från Fornborgsberget vid Länshaga. Foto Johan Aspfors, Värmdö kommun.

Fornborgsberget, Lämshaga. Foto Anna Edström, Värmdö kommun.

Fornborgsberget, Lämshaga

Höjd: ca 30 meter

Vy över bl a: Grisslingefjärden och Södersved

Fornlämningar: Fornborg och forngrav

Naturvärden: Nyckelbiotop med ädellövskog

Annat sevärt: Kulturlandskap kring Lämshagas 1600-talsslott. Vår- och höststräckande fåglar vid Dyn, vattensamlingen strax söder om Lämshaga

Tillgänglighet: Medel

GPS-punkter: 65 78 463 N, 16 491 94 O

Hitta hit: Från Ingarövägen, sväng in mot Ingarö havscamping. Alternativt från Kvarntorpsvägen, via cykelvägen under Värmdöleden. Vid fyrvägs korsning vid Lämshaga, sväng mot Bovikshage. Till fots sista biten, ca 600 meter, till bergets topp.

Fornborgens historia

S k fornborgar är som regel anlagda under järnåldern, ca 500 f Kr-1100 e Kr, de flesta är dock från 500-talet. Borgbygandet sammanfaller med den oroliga tid som rädde under 400- och 500-talen på kontinenten, kallad folkvandringstid. Det finns ca 1 000 fornborgar i Sverige. De är oftast anlagda på svårnåbara bergshöjder, medan de flackare partierna förstärktes med murar. Borgarna kunde ha utgjort en del i ett bevakningssystem och/ eller varit en tillflyktsplats för ortsbefolkningen i orostider. Det finns även borgar som varit befästa boplatser eller hantverksplatser.

Fornborgen i Lämshaga är skärgårdens enda klart havsanknutna förutom den fornborg som funnits på Henriksdalsberget i Nacka.

Byggnadsresterna av Lämshagaborgen utgörs av två vallar. Den ena stänger av slutningen som leder upp till borgen från nordost. Troligtvis har avspärningen en gång i tiden varit en högre kallmurad konstruktion avslutad av en träpalissad. Omkring 30 meter öster om denna ligger nästa vall. Registret anger en rund stensättning i borgens norra del mellan vallarna. Den är 5 meter i diameter och fylld av stenar, men endast 0,3 meter hög och kraftigt övermossad varför den är svår att upptäcka (beväxt med en stor tall). Stensättningen är troligtvis en grav.

Naturen vid fornborgen

Naturen kring Bovikshage och fornborgsberget är klassad som nyckelbiotop med ädellövskog. En nyckelbiotop är ett skogsområde som utifrån struktur, arter, historik och fysiska miljö har mycket stor betydelse för skogens flora och fauna. Där finns eller kan förväntas finnas rödlistade, d v s utrotningshotade, arter. Vid fornborgen utgörs nyckelbiotopen framför allt av äldre, grova ekar, gammal lönn och en del tall som växer utmed bergssidorna.

Ekar som får växa fritt kan bli mycket gamla jätteträd, med grov och fårad skorp bark och en bred krona. En gammal ek utgör ett helt ekosystem i miniatyr där speciella mossor, lavar, svampar och insekter är knutna till vissa mikromiljöer på trädet. Jätteeakar uppnår vanligtvis en ålder av 200 till 400 år, men kan bli upp till 1000 år. Ekar kan vara svåra att åldersbestämma eftersom stammen ofta blir murken och ihålig. Rötan uppstår till följd av olika svampar, som t ex signalarten oxtungsvamp. Ingen av ekarna kring utsiktsberget är sannolikt lika gamla som fornborgen, men deras höga ålder gör dem likväld till ekologiskt viktiga och vackra inslag i kulturlandskapet kring fornborgen!

Dansbaneberget, Mörtlös

Höjd: ca 30 m

Vy över bl a: Västerviken och Torsbyfjärden

Fornlämningar: Nej

Naturvärden: Västerviken

Övrigt sevärt: Naturreservatet Ösbyträsk, Grisslinge havsbad

Tillgänglighet: Medel

GPS-punkter: 65 807 00 N, 16 499 20 O

Hitta hit: Från Västerleden i Mörtlös, sväng in på Utsiktsstigen. Sista biten till fots via trätappa.

Mörtlös historia

Mörtlös omnämns i skriffliga källor 1535 som ett självständigt bondehemman. På 1840-talet delades gården, som låg vid Mörtlösaviken, i tre delar. Kvar från bytiden finns bl a Östergården med manbyggnad från 1884 vid Skepparstigen 1. I början av 1900-talet började tomtor styckas av och säljas. Goda ångbåtsförbindelser och planer på en järnväg Stockholm-Ålståket var viktiga orsaker till tomtförsäljningen. Järnvägen byggdes aldrig, varmed utvecklingen avstannade och gick mot fritidshusbebyggelse. Tomtförsäljningen tog fart på 1920-talet, då främst mindre sportstugor kom att uppföras, bl a kring Västerviken som Mörtlös dansbana ligger vid. Så småningom började även permanentbostäder byggas, och under de senaste åren har antalet permanentboende ökat dramatiskt i hela Mörtlös.

Mörtlös dansbana anlades 1947, men föregångare har funnits vid Grisslinge havsbad vid sekelskiftet 1900. Flera tomtområden i Värmdö anlade sig sina egna mötesplatser under 1900-talets folkhemsepok då en omfattande fritidshusexpansion ägde rum i skärgården. Från dansbaneberget har man utsikt över Västerviken vars namn är känt sedan 1600-talets slut - troligen syftar det på att viken ligger väster om Mörtlös gamla gårdsplats. Från berget har man en fin vy bort mot Torsbyfjärden som inramas av en typisk innerskärgårdsnatur.

Naturen i Mörtlös

Stora delar av Mörtlös är bebyggda, men det finns några intressanta, mindre naturområden kvar. Vid den inre delen av Västerviken växer alstrandskog som i vattnet övergår i ett större vassbälte. Lövskog på blöt och fuktig mark är viktig, dels för många olika arter av svampar, mossar, lavar, insekter och fåglar. Dels för sin renande funktion som fälla för närsalter och sediment. På samma sätt fungerar även vassbälten genom sitt upptag av närsalter. Både strandskogen och vassbältet bidrar därmed till att minska övergödningen i våra havsvikar.

Västerviken är en grund havsvik som värms upp snabbare på våren än den utanförliggande fjärden. Detta faktum, tillsammans med förekomsten av vass och andra undervattenväxter, bidrar till att viken kan fungera som såväl lek-, skydds- och som födomiljö för t ex abborre och gädda.

I nordväst gränsar Mörtlös till Ösbyträsk naturreservat. Området är omväxlande med såväl barrskog, ädellövskog, strandskog som öppna hagmarker. Flera stigar genomkorsar området, bl a Ösbyrundan runt sjön Ösbyträsk och Värmdöleden som fortsätter genom Mörtlös via Västerleden.

Utsikt från Dansbaneberget mot äarna Bergholmen och Torsholmen i Torsbyfjärden. Foto Marielle Andersson, Värmdö kommun.

Dansbaneberget, Norra Lagnö

Höjd: ca 30 m

Vy över bl a: Torsbyfjärden, farleden och Tynningö

Fornlämningar: Nej

Naturvärden: Nej

Övrigt sevärt: Lagnös villaarkitektur från sekelskiftet 1900

Tillgänglighet: Lätt

GPS-punkter: 65 842 30 N, 16 484 30 O

Hitta hit: Från Lagnövägen, sväng in på Skutviksvägen. Därifrån till fots till dansbanan via en stig, ca 150 meter.

Natur och kultur vid Dansbaneberget

Norra Lagnös topografi utmärks av en mycket brant stupande nordkust som sträcker sig utmed Torsbyfjärden. Halvöns södra sida sluttar däremot mjukt ned mot vattnet. Här hittar man också den äldsta bebyggelsen, Lagnö by med omgivande rester av odlingsmark. Byn har medeltida anor. Dansbaneberget skyddar bebyggelsen effektivt mot vindar från Torsbyfjärden. Dansbanan är byggd kring en tall, vilket man ser redan på vykort från 1900-talets början. Dansbanan anlades för att få slut på dansen på Lagnö brygga som hade stort kringboende. Vid 1800-talets slut hade nämligen Lagnös marker styckats av och en omfattande sommarvillbebyggelse hade tillkommit. Vid Dansbanevägens början ligger två fina exempel på dessa s k "grosshandlarvillor", villorna New York och Klippan från 1899.

Från berget har man en fin vy över Torsbyfjärden som dagligen korsas av färjetrafiken till och från Finland och Baltikum. Man ser även utsiktsberget Tynningö klack på andra sidan farleden, se längre fram om bergets historia.

Till vänster Lagnö dansbana på 1920-talet. I bakgrunden syns Lagnö by. Vykort ur Freddy Weiss samlingar. Till höger Lagnö dansbana i nutid. Foto Marielle Andersson, Värmdö kommun.

Andra närliggande utsiktsberg

Det finns även andra utsiktsberg i grannkommunerna Nacka och Vaxholm som är väl värda ett besök. De ligger också på cykelavstånd från Gustavsberg och har på olika sätt anknytning till Värmdös historia. De beskrivs dock endast i texten nedan och finns inte utpekade på kartan.

Tynningö klack, Vaxholm kommun

Från Norra Lagnö finns en vägfärja (avgiftsbelagd) till Tynningö. Utsiktsberget Tynningö klack är beläget till höger om färjeläget. Tynningö klack är en av skärgårdens s k bötesberg, d v s ett högt berg med fri sikt som utgjort ett led i en lång signalkedja av vårdkasar utefter kusten. Tändes en vårdkase för att varna en annalkande fiende, så skulle de andra följa efter.

Sjelva kasen utgjordes av rest ved, timmer, ris och annat lättantändligt material. Vårdkasarna bemannades ännu så sent som 1854 under Krimkriget. Det äldre namnet på berget, Tynningöböte eller Södra bötet, syftar just på att det är ett Vårdkasberg. Det fornsvenska ordet böte betyder en framforslad hög ved eller timmer. Troligtvis är systemet med vårdkasar av förhistoriskt ursprung. Det är fullt möjligt att den delvis stensatta gångstigen upp till berget är den uppgång som nyttjades av bötesvakten.

Tynningö tillhörde i äldre tider Värmdö skeppslag, först 1950 övergick ön till Vaxholm. På norra Värmdölandet fortsatte vårdkassystemet med bötesberg på Vårholma, Lindalen och Löknäs. Längre ut i skärgården fanns bötesberg vid bl a Möja.

Från bergets topp har man en vidsträckt utsikt, alltifrån Oxdjupet med fästningstornet Smörasken som ett synligt landmärke i norr – ett av Värmdös byggnadsminnen – och västerut mot inloppet till Stockholm. I skydd av berget låg Tynningö säteri, vars allé och bevarade östra flygel finns kvar strax ovanför färjeläget. Ön hörde till Stockholm på 1400-talet och var kunglig avelsgård under Gustav Vasa. Vid 1500-talets mitt donerades gården till Jacob Bagge. Manbyggnaden revs dock omkring 1960. Vid sekelskiftet 1900 upplevde ön samma utveckling som Norra Lagnö med en omfattande avstyckning till sommarbebyggelse, vars villor än idag sätter sin prägel på ön.

Ekoberget, Nacka kommun

Utsiktsberget är beläget vid inloppet till Kilsviken i norra Baggensfjärden, nära Graninge stiftsgård, vid Graningevägen. Förutom att berget erbjuder en vidunderlig utsikt över Baggensfjärden, ligger det inom ett fem hektar stort naturreservat med vackra hållmarker klädda med barrblandskog. Naturen har en urskogskaraktär med bl a 200-åriga tallar. I södra delen av reservatet finns flera grova tallar med en omkrets upp till tre meter. Den mäktiga klippbranten är populär bland bergsklättrare.

Baggensfjärden var i äldre tider känt för sitt goda strömmingsfiske. Fiskartorp fanns bl a vid Kilsviken, Farstaviken och på andra sidan fjärden vid Boo gård. Den sistnämnda gården var ett av Värmdös mest betydande gods – socknen sträckte sig förr ända till Skurusundet. Boo blev säteri redan 1545 och innehavare amiralen Jacob Bagge har troligen gett namn åt både Baggensfjärden och Baggensstäket. Släkten ligger begravd i Värmdö kyrka.

Från sydöstra delen av bergets topp ser man Graninge stiftsgårds vitputsade huvudbyggnad. Den byggdes 1909 som sommarnöje för bankdirektör Mauritz Philipsen och är ritad av arkitekten Ferdinand Boberg. Sedan 1946 har Graningevillan fungerat som Stockholms stifts- och ungdomsgård. Från sydöstra delen av bergstoppen ser man lite längre bort ett brunt hus med grönt tak. Det är ett av Värmdö kommuns byggnadsminnen, villa Gransäter från 1887. Villan är ett paradexempel på 1800-talets fornnordiska villaarkitektur, ritad av arkitekt Agi Lindegren. Man skymtar även villan från Graningevägen, utmed Baggensfjärdens strand vid Ulvviksviken.

Graningevägen är den gamla stockholmslandsvägen. En milsten från 1777 har bevarats utmed sträckan mellan Farstaviken och Ekoberget/Kils gård. Vägen var i bruk ända till 1920-talet då sträckan via Insjön anlades.

Natur och kultur i Värmdö kommun

Det finns även andra kartbroschyrer med information om intressanta natur- och kulturmiljöer i Värmdö kommun.

Hälsans stig Gustavsberg är en 6 km upplyst väg/gångstig i Gustavsbergsområdet. Den utgår från Gustavsbergs centrum och passerar bl.a Höjdhagen, Grindstugärde och Ösbygrind.

Cykelslinga Farstalandet är en ca 16 km lång slinga för cykel via vägar/ cykelväg på södra Farstalandet. Den utgår från Gustavsbergs centrum och passerar bl a Tjustviken, Beatalund, Södersved, Lämshaga och Kvarnsjön.

Ösbyrundan är en 4,5 km lång promenadslinga som utgår från simhallen i Gustavsberg. Slingan går igenom det småkuperade kulturlandskapet runt den tredelade sjön Ösbyträsk. Sedan år 2007 finns möjligheten att välja en kortare slinga på ca 1 km från simhallen till sjöns södra sida via en nybyggd träbro. På den sidan tar en tillgänglighetsled vid. Denna led är uppygged på trärampar och är lämplig för såväl rullstol, rullator som barnvagn.

Björnö är en 7,1 km lång promenadslinga i Björnö naturreservat, södra Ingarö. Den utgår från reservatets parkeringsplats och följer vägar och småstigar i det kuperade skärgårdslandskapet.

Knuts hav och Kvarnsjön runt är två promenadslingor, 3 km respektive 4,2 km långa, söder om Gustavsberg. Spåren utgår från Hovslagarvägen i Hästhagen respektive Kvarndammen och passerar bl a mossen Knuts hav.

Stavsnäs är en ca 5,6 km lång promenadslinga i Stavsnäs, nordöstra Fågelbrolandet. Den utgår från busshällplatsen Stavsnäs By och passerar såväl kulturhistoriskt intressanta byggnader i Stavsnäs by som fina naturmiljöer vid Östersjöviken och Gammelbofladen.

För mer information om broschyrer och promenadslingor

Besök eller ring kommuntorget, Värmdö kommuns informationsdisk i kommunhuset, Skogsbovägen 9-11, Gustavberg, tel 08-570 470 00, eller besök kommunens hemsida (www.varmdo.se).

Beakta allemansrätten!

Inte störa, inte förstöra! Du får ta dig fram till fots, cykla eller rida i naturen. Det är dock förbjudet att beträda tomtmark, planteringar och odlad mark. Det är även förbjudet att framföra motorfordon på barmark i terrängen. Mellan 1 mars och 20 augusti får hundar inte springa lösa.

Du får plocka bär, svamp och blommor som inte är fridlysta. Däremot inte bryta kvistar eller på annat sätt skada växande träd och buskar. All nedskräpning är förbjuden - plocka därför alltid med dig skräpet hem!

Fakta om kartbroschyren

Upphovsrätt: Värmdö kommun

Texter: Johan Aspfors, kommunantikvarie, och Anna Edström, ekolog, Värmdö kommun.

Foton: Johan Aspfors, Marielle Andersson, Anna Edström, Värmdö kommun. Vykort ur Värmdö kommuns arkiv.

Kartunderlag: Översiktskartan är baserad på Lantmäteriets fastighetskarta (2007). Detaljförstoringarna är hämtade från Gustavsbergs Orienteringsklubbs kartor (2007).

GPS-punkter: Anges i rikets koordinatsystem RT90, 2,5 gon V.

Redigering och layout: Värmdö kommun

Tryck: AB Danagårds Grafiska

	TECKENFÖRKLARING
	större väg
	smal väg / körväg
	stig, stor / liten
	kraftledning
	kraftledning, stor
	byggnad
	brant, passerbar / opasserbar
	höjdkurvor, ekvidistans 5 m
	sjö
	sankmark, opasserbar / öppen
	sankmark, bevuxen / diffus
	dike
	asfalt och grusyta
	odlad mark
	öppen / halvöppen
	tät skog
	tomtmark, förbjudet område